
STIČIŠČA MED SLOVSTVENO FOLKLORO IN PESNIŠTVOM SLOVENSKE MODERNE

Prispevek o prepletu slovstvene folklore in pesništva moderne se analitično ukvarja s folklornimi elementi na ravni besedilnega in jezikovnega sveta, ki so jih pesniki in pesnici slovenske moderne intertekstualno vnašali v svoje umetne pesmi, ter ugotavlja tvorna in trpna razmerja do folklornih predlog. Avtorji so folklorne motive, teme, osebe, čas in prostor, predmete in naravne pojave ponekod prenašali nespremenjeno, drugod pa so jih razgrajevali, podirali in transformirali v povezavi z lastnim razpoloženjem in čustvovanjem ter pri tem vzpostavljali interliterarne citate. Posebej poudarjeni so tisti folklorni elementi, pri katerih se kaže disimilacijska citatna perspektiva. Na jezikovni ravni sta bolj kot spreminjanje folklornega sloga opazna posnemanje folklornega načina izražanja, a tudi povezovanje folklornih izraznih sredstev s simbolističnim in impresionističnim jezikovnim slogom.

1 Uvodna primerjava med slovstveno folkloro in pesništvom slovenske moderne

V prvih stoletjih nastajanja umetne literature sta tokova slovstvene folklore in umetne književnosti potekala vzporedno, v 18. in intenzivneje v 19. stoletju, ko so začeli slovstveno folkloro zapisovati, pa sta se začela prepletati. Besedila folklornih ustvarjalcev so začela zanimati ne le bralske množice višjih slojev, temveč tudi literarne ustvarjalce, ki so se književnosti »učili« iz slovstvene folklore. Pesniki in pesnici slovenske moderne so s posebno afiniteto do slovstvene folklore ohranjali tradicijo, prispevali h krepitvi kolektivnega kulturnega spomina in poudarjali pomen slovstvene folklore kot kulturne dediščine.

Danes sta slovstvena folkloro in pesništvo slovenske moderne¹ v slovenski literarni zgodovini že raziskana, in tudi z vidika povezovanja folklore s pesništvom slovenske moderne že obstajajo raziskave.² Književniki so v različnih literarnih obdobjih

¹ Pogosto uporabljena besedna zveza *pesniki moderne* v tem prispevku vključuje tudi obe pesnici tega obdobja.

² Najbolj poglobljeno sta se v zadnjih letih z medbesedilnostjo med slovstveno folkloro in umetnim pesništvom ukvarjali Marjetka Golež Kaučič in Jožica Čeh (Prim. Marjetka Golež Kaučič: *Ljudsko in ume-*

prihajali v stik s folkloro prek kontaktne komunikacije in iz pisnih virov v dotlej izdanih zbirkah folklornih besedil. V posameznih literarnih obdobjih so pesniške poetike različno poudarjale pomen slovstvene folklore. Mnogi pesniki so se iz nje učili pesnjenja, iz nje so črpali inspiracijo, snov, motive, teme in osebe, literarni prostor in čas ter jezikovnostilne sestavine. V obdobju slovenske moderne je bilo navezovanje na slovstveno folkloro izrazito intenzivno, čeprav je pri marsikaterem pesniku večina pesmi s sestavinami folklornega ostala med neobjavljenim in nezbranim gradivom. V pričujočem prispevku, ki se z medbesedilnimi navezavami ukvarja z upoštevanjem folklorističnih ugotovitev, so obravnavani pesniki Dragotin Kette, Josip Murn, Ivan Cankar, Oton Župančič, Cvetko Golar, Rudolf Maister, Fran Eller, Vojeslav Molè, Silvin Sardenko in Anton Medved ter pesniki Vida Jeraj in Ljudmila Poljanec. Radivoj Peterlin – Petruška, Jože Cvelbar, Ivan Albreht, Gustav Strniša, Fran Abreht, Janko Glazer, Joža Lovrenčič in Stanko Majcen zaradi obširnosti teme in neznatnega navezovanja na slovstveno folkloro v prispevku niso obravnavani. Pri markantni četverici slovenske moderne so zajete tudi nezbrane in neobjavljene pesmi.

Slovstvena folklorja je v pesmih avtorjev slovenske moderne doživela velik razcvet. Ne oziraje se na tradicionalno ali moderno poetološko usmerjenost avtorjev in na pripadnost formalnohistoričnim in ahistoričnim stilom, je folklorno gradivo kot snov, motiv, pobuda, ideja ali medbesedilna figura vsaj implicitno medbesedilno vneseno v večino verzificiranih besedil iz tega obdobja. Veliko medbesedilnih odnosov nastaja kot posledica nenamerne medbesedilnosti in zajema splet folklornega in modernega načina izražanja. Mimetične slike, ki so skupne impresionističnemu in folklornemu ustvarjalcu, so vzete iz vegetacije; drevesa, živali in cvetje so bili pogost predmet upesnjevanja preprostega folklornega ustvarjalca in pesnika slovenske moderne. Folklorni ustvarjalec zapisuje predmetne podobe iz narave kot del svojega bivanjskega prostora, v naravo usmerja animistično projekcijo in v njej išče razlago za nadnaravne pojave, ustvarjalec slovenske moderne pa v njej išče simbolne vrednosti, jo personificira in jo dojema impresionistično, tako da sinestetično prepleta različne načine zaznavanja in ima do narave subjektiven odnos. Narava je za preprostega folklornega pesnika predvsem okolje doživljanja in dogajanja, pesniku slovenske

tno – dva obraza ustvarjalnosti, Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2003; Jožica Čeh: *Folklorni svet v liriki slovenske moderne*, *Slavistična revija*, letnik 51, Ljubljana, 2003). Silvija Borovnik se je ukvarjala z analizo medbesedilnosti v pesništvu Svetlane Makarovič (Prim. Silvija Borovnik: *Pišejo ženske drugače?*, Ljubljana: Mihelač, 1995). Več slovenskih literarnovednih znanstvenikov je raziskovalo medbesedilnost v povezavi s slovstveno folkloro v proznih besedilih. O vplivih ukrajinske poezije na Otona Župančiča je razpravljala Alenka Glazer (*Župančič in ukrajinska poezija*, Oton Župančič, Simpozij 1978, Ljubljana, 1979, 385–404). Franc Zadavec je v monografiji *Umetnikov »črni piruh«* raziskal vnašanje folklornih sestavin v Cankarjevi prozi (Cankarjevi folklorni junaki, *Umetnikov »črni piruh«*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1981, 17–33). Sestavine folklornosti je v *Domačem Parnasu v narekovajih* raziskal Marko Juvan (*Domači Parnas v narekovajih: parodija in slovenska književnost*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1997), razmerjem med slovstveno folkloro in literaturo se v svojih monografskih delih in znanstvenih člankih posveča tudi Marija Stanonik (*Slovstvena folklorja v domačem okolju*, Ljubljana: ZRSS, 1990; *Od setve do žetve*, Ljubljana: Družina, 1999; *Slovenska slovstvena folklorja*, Ljubljana: DZS, 1999) idr.

moderne pa predstavlja del čustvenega in razpoloženjskega zanosa. Pesnik slovenske moderne, ki je posamične vegetacijske motive upesnil impresionistično, je, čeprav nenamerno, z uporabo odnosnic, ki jih pozna tudi slovstvena folkloro, sprožil nehotene asociacije na analogne vsebine iz folklornih predlog. Upoštevajoč nenamerno konotativnost v pesništvu slovenske moderne, se delež medbesedilnosti kvantitativno razširja na veliko večino pesmi v obdobju slovenske moderne.

Z medbesedilnim prestavljanjem folklornega gradiva v kontekst umetnih pesmi se folklorne odnosnice in tradicionalni konteksti iz dediščine pogosto pojavljajo namerno. Pesnik z uporabo medbesedilnih citatnih figur,³ s katerimi se sklicuje na slovstveno folkloro, bralcu predlaga, naj besedilo bere na folklornem ozadju, in tako zahteva t. i. dvojno branje pesmi. Avtorji slovenske moderne se medbesedilno sklicujejo na folkloro iz dveh razlogov: da bi se približali širšemu okusu, kajti folklorno pesništvo je močno reprezentativno v slovenskem kulturnem spominu, s folklorno medbesedilnostjo pa krepijo tudi lastno emocionalnost, razpoloženje in ideje.

2 Vzpostavljanje občetekstualne in posebne medbesedilnosti

2.1 Občetekstualna medbesedilnost

Občetekstualna medbesedilnost, ki se po teoriji intertekstualnosti vzpostavlja z zunajliterarnimi znaki in se navezuje na splošne predstave, dogodke, ideje, tudi na stereotipe in klišeje, iz folklornega spomina priklicuje folklorna ozadja, sproža pa tudi ilustrativne povezave s celotnim korpusom slovstvene folklore in se praviloma ne sklicuje le na posamična folklorna besedila, temveč v bralcu budi spomin na že videno, slišano in prebrano (Juvan 2000a: 55); v to skupino sodijo motivi drevja, cvetja, živali idr. Medbesedilne sestavine po obči intertekstualnosti v bralcu ne aktivirajo enciklopedičnega spomina na posamična folklorna besedila, ampak asociirajo matrične drobce iz folklore (mimetične ali simbolne podobe, potujoče motive, folklornega duha, razpoloženje s pridihom arhaičnih kultur, izpovedovalca postavljajo v vaški prostor in zgodovinski čas) in se kot mozaik citatov vpisujejo v pesništvo slovenske moderne. Folklorni znakovni intertekst na semantični ravni v pesmih, kjer prevladuje obča intertekstualnost, evocira širše družbene vrednote, stališča, stereotipe, načine vedenja in življenja v nekdanjih podeželskih družbenih skupnostih.

Občetekstualna medbesedilnost v pesmih slovenske moderne pogosto ne jemlje medbesedilnih sestavin iz besed(il)nih predlog, ampak iz nebesed(il)nih; marsikdaj je neliterarna in tako priklicuje folklorni dogodek (na primer vasovanje in snubljenje,

³ Po sistemu medbesedilnosti literarni ustvarjalci za medbesedilno navezovanje uporabljajo tri osrednje načine intertekstualnega, citatnega referiranja: opise, prenose in posnetke (Juvan 2000a: 255).

kmečko delo, praznovanje idr.) ter folklorno teksturo z glasbenimi in plesnimi sestavinami.⁴

Tekstura⁵ kot posebna ravnina izvajanja teksta v folklori, za katero je značilna melodija, ki se uresniči v petih pesmih, v pesmih slovenske moderne sicer ni realizirana, vendar jo priklicujejo stranski motivi petja in plesa v pesmih s poudarjenimi glasbenimi sestavinami.

V pesmih avtorjev slovenske moderne se ta vrsta medbesedilnosti ne vzpostavlja le v pesmih, kjer je vgraditev folklornega gradiva celostno⁶ zajeta v pesem (npr. motivi vasovanja, svatovanja, petja na vasi), temveč tudi lokalno, v pesmih, kjer pesnik evocira stranski folklorni motiv (npr. cvet, žival, drevo) in motivni drobci (npr. frazeološko metaforo). Citatna perspektiva v pesmih s prevladujočo občo medbesedilnostjo je asimilacijska;⁷ ker avtor potrjuje folklorna sporočila, je njegovo metabesedilo v trpnem razmerju do matric. Med najpogostejše motive, ki jih pesništvo slovenske moderne občetekstualno priklicuje iz folklornega pesništva, sodijo ljubezenski motivi pod oknom stoječega vasovalca, petja na vasi, ženitovanjskih obredov zlasti v pesništvu Dragotina Ketteja, Josipa Murna, Otona Župančiča in Cvetka Golarja, motivi kmečkega dela pri Josipu Murnu in Cvetku Golarju, sklicevanje na kmečke praznike ter medbesedilno priklicevanje religioznih oseb, ki je bilo med kmečkim ljudstvom živo tudi zunaj cerkvenega okolja.

2.2 Posebna medbesedilnost

Posebna intertekstualnost, ki nastane v besedilih, kjer so bolj kot zunajliterarni vidiki poudarjeni znotrajliterarni, ob katerih je mogoče v literarnem delu prepoznati določene sestavine (motivne, tematske, idejne, slogovne) iz drugega literarnega dela, nastaja v pesništvu slovenske moderne s prenosi in posnetki folklornih motivov, tém, idej, oseb, literarnih prostorov, časa, pa tudi sloga, tako da je v tvornem ali trpnem razmerju do predlog, ki so lahko v pesmi slovenske moderne vgrajene celostno ali lokalno. S

⁴ Golarjeva pesem *Kmečka svatba* (Rožni grm, 43) je zvočno razgibana s podobami glasbil (harmonika) in z glagoli, povezanimi z glasbo, petjem in plesom (piskajo, vriskajo, bas buči, bobni) ter s samostalnikom smeh, ki priklicuje zvoke kot izraze vedrega razpoloženja. Podobno je poroka predstavljena tudi v Golarjevi pesmi *Veselje* (Rožni grm, 84).

⁵ Folkloristika v primerjavi z literarno vedo upošteva obstoj treh ravnin slovstvene folklore: tekst, teksturo in kontekst (Stanonik 1990: 9), besedna umetnina pa poleg teksta pogojno vsebuje še kontekst kot znotrajbesedilno plast, ne pa tudi teksture.

⁶ Vgraditev folklornega besedila v umetno pesem se lahko pojavlja na naslednje načine: lokalno – celostno, strnjeno – razpršeno, obrobno – celostno, pomembno – nepomembno (Juvan 1999b: 408).

⁷ Drugotno besedilo lahko potrjuje vrednote iz predloge in v tem primeru govorimo o asimilacijski citatni perspektivi, kadar pa zanika, razkraja, podira in transformira vrednote iz predloge, je govor o disimilacijski citatni perspektivi (Juvan 1999b: 408).

prenosi pesniki in pesnici slovenske moderne v besedilnem svetu svojih metatekstov poustvarjajo motivno-tematske sestavine iz slovstvene folklorne in jih nespremenjene vnašajo v svoja drugotna besedila. Kadar pesniki transformirajo oz. variirajo motivne, tematske, idejne in/ali slogovne sestavine iz folklorne, nastanejo medbesedilni posnetki folklornih sestavin. Če so predloge in pologe⁸ v identičnem vrednostnem, idejnem ali/in slogovnem razmerju in potrjujejo vrednote iz matric, je vzpostavljeno trpno razmerje, s tvornim razmerjem do folklornih sestavin pa pesniki in pesnici slovenske moderne zanikajo tradicionalne sestavine, jih podirajo in preoblikujejo ter prilagajajo lastnim emocijam in razpoloženju. Tvorni odnos je redko predstavljen ubrano z izpovedovalčevim notranjim stanjem, pogosteje je predloga kontrast kriznemu subjektu, ter tako sestavlja emocionalne medbesedilne reference. Folklorne matrice so po svojem nastanku večidel pretekle, čeprav še danes nastajajo folklorne pesmi in njihove različice. Glede na vrsto jezika, iz katerega izhajajo predloge, za pesništvo slovenske moderne velja referiranje na istojezične predloge. Pri deležu med domačimi in tujimi predlogami je kvantitativno razmerje močnejše v prid domačim. Pesniki in pesnici slovenske moderne so se zanimali za slovansko, še posebej za ukrajinsko, poljsko in srbsko folklorno pesništvo. Po tujih predlogah so posegali zlasti Oton Župančič (rusko in ukrajinsko folklorno pesništvo), Cvetko Golar (bosansko folklorno pesništvo), Dragotin Kette (ukrajinsko pesništvo), Josip Murn (ukrajinsko pesništvo) in Ljudmila Poljanec (rusko pesništvo). Pesniki slovenske moderne so se sklicevali tudi na tiste folklorne predloge, ki so jih folklorni ustvarjalci vzeli iz tujih predlog. V slovenski moderni so pustili sledove motivi kraljeviča Marka (Rudolf Maister: *Mati*, Poezije, 82; Fran Eller: *Resnica*, Koroške pesmi, 88), kralja Matjaža (Ivan Cankar: *Sodba*, CZD I, 221; Vida Jeraj: *Kralj Matjaž, junak slovenski*, Pesmi, 78; Cvetko Golar: *Šumi, zveni*, Rožni grm, 25; Oton Župančič: *Kralj Matjaž*, ŽZD I, 177; Rudolf Maister: *Kralj Matjaž*, Poezije, 61 in Fran Eller: *Kralj Matjaž v Ljubljani*, Koroške pesmi, 39), turških bojev (Ivan Cankar: *Ivan Kacijanar*, CZD I, 79 in Rudolf Maister: *Patra Feliksa zdravilo*, Poezije, 86), lepe Vide (Oton Župančič: *Skrinja*, ŽZD I, 213), vendar so omenjeni motivi v pesmih slovenske moderne vzeti iz sekundarno tujih predlog.

Strokovni članek obravnava folklorne sestavine, opazovane z dveh vidikov: analizirane so posamične reference iz pesništva slovenske moderne v odnosu do posamičnih folklornih pesmi, pa tudi tiste, ki se navezujejo na sistem ali kod folklornega pesnjenja. Prvi tip razčlenbe temelji na ugotavljanju posebne intertekstualnosti, drugi pa na preučevanju občetekstualne intertekstualnosti.

⁸ Na Juvanovo terminologijo se v svojih raziskavah opira tudi raziskovalka slovstvene folklorne Marjetka Golež Kaučič, ki prvotno besedilo imenuje prototekst, drugotno besedilo pa metatekst. Sopomensko se prototekst pri njej zapisuje tudi s terminom predloga, metatekst pa z neologizmom pologa. Prim. Marjetka Golež Kaučič: *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*, Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2003; Teorija intertekstualnosti in njena uporaba v folklorističnih raziskavah, *Slavistična revija*, letnik 51, Ljubljana, 2003, 311–328.

3 Medbesedilna stičišča med slovstveno folkloro in pesništvom slovenske moderne

3.1 Medbesedilnost v ljubezenskem pesništvu

Motivno-tematska analiza folklornih sestavin kaže prevzemanje in spreminjanje folklornih predlog. Ljubezensko pesništvo slovenske moderne se medbesedilno navezuje na motive skrite in prepovedane ljubezni ter z njo povezanega petja na vasi, vasovanja (Dragotin Kette, Josip Murn, Ivan Cankar, Oton Župančič, Cvetko Golar, Rudolf Maister, Anton Medved), dote in bale (Josip Murn), svatbe (Josip Murn, Cvetko Golar), poljuba (Rudolf Maister, Ivan Cankar, Oton Župančič, Vojeslav Molè, Cvetko Golar) in nezakonskega materinstva (Ivan Cankar, Ljudmila Poljanec, Silvin Sardenko), tako da predstavlja folklorno pojmovano ljubezen prek obče in posebne intertekstualnosti v pesmi slovenske moderne in pri večini metatekstov vzpostavlja intrasemiotične⁹ in tudi transsemiotične citate z asimilacijskimi citatnimi perspektivami, ne glede na to, ali so ubrane z izpovedovalčevim čustvovanjem ali so mu nasprotne. Ljubezenski motivi so pogosto upesnjeni v celi pesmi, drugod pa pesniki in pesnici slovenske moderne posnemajo folklorne vsebine in tudi slog ter z njimi potrjujejo izpovedovalčevo emocionalnost. Kadar je izpovedovalčeva ljubezen disharmonična, je harmoničen folklorni motiv, ki predstavlja kontrast izpovedovalčevemu čustvovanju, upesnjen z asimilacijsko citatno perspektivo. Lirski subjekt potrjuje vsebine iz predlog, vendar folklorna sporočila doživlja razčustvovan in nesrečen, zato toži o ljubezenski idili ter jo ponazarja s prenosi folklornih sestavin. Izposoje ljubezenskih motivov iz folklorne prinašajo v slovensko moderno spremembe, inspirirane z izpovedovalčevo notranjo krizo in disharmonijo, ki pogosto (tudi zaradi emocionalnega notranjega stila) prerašča v tožbo in ki je upesnjena v motivih: zaprtega dekletovega okna (Dragotin Kette, *Sapica pihlja*: »... moja ljubica sladka / prelepe sanje sanja«, KZD I, 54; Josip Murn, *Noči*: »Ah, visoka / okna njena / so mrtva«, MZD I, 179), slovesa od dekleta, kjer večinoma govori moški lirski subjekt, in od fanta, kjer govori ženski lirski subjekt (Silvin Sardenko, *Pri cerkvi svete Ane*: »Zvonovi bodo godci, / moj drug bo temni mrak, / pogrebci bodo svatje / in ženin – mir sladak«, V mladem jutru, 95), zapuščenosti,

⁹ Citati v teoriji intertekstualnosti Dubravke Oraić izvirajo iz trojih vrst predlog, zato jih delimo v tri skupine: intrasemiotični citati so tisti, v katerih prototekst pripada isti umetnosti kot drugotni tekst, zato se citatni odnos vzpostavlja na relaciji književnost – književnost, intersemiotični citati so tisti, v katerih prototekst pripada drugim umetnostim, zato se citatni odnos vzpostavlja na relaciji književnost – slikarstvo, književnost – glasba itd., transsemiotični citati pa so tisti, pri katerih prototekst ne pripada umetnosti, zato se citatni odnos vzpostavlja na relaciji književnost – neknjiževnost (1990: 21). Natančnejša razdelitev citatov zajema: interliterarne citate, pri katerih je prototekst drug literarni tekst, avtociate, s katerimi citira del lastnega besedila, metacitate, ki so zajeti v literarnih manifestih, programih, študijah, razpravah in esejih, intermedialni citati so vzeti iz drugih umetnosti, izvenestetski citati pa so vzeti iz neumetnostnih besedil. Po pogostnosti medbesedilnega navezovanja na slovstveno folkloro so pri pesnikih moderne v ospredju interliterarni citati, redkeje se pesniki odločajo za intermedialne in izvenestetske citate, avtociatov in metaciatov pa v pesmih, ki uvajajo folklorne sestavine, ne uporabljajo (Oraić 1990: 22).

sentimentalne nostalgije po minuli uresničeni ljubezni (Ivan Cankar, *Kot začarane stoje*: »Nad seboj visoko tam / vidim okna razsvetljena«, CZD I, 19).

Velik delež osebnoizpovednih ljubezenskih pesmi z medbesedilno navezavo na folklorne motive je doživel številne literarne ubeseditve zaradi projekcije ustvarjalčevih čustev v folklorni pesniški svet. Nekateri folklorni motivi se od imitacij folklorno upesnjene ljubezni ločijo po stopnjevanih izpovedovalčevih čustvih, ki se povezujejo z dekadencijskim pogledom na ljubezen. V pesništvu Ivana Cankarja in Otona Župančiča je vzajemna, a prepovedana ljubezen z vidika izpovedovalca prepletena s senzualizmom in pomeni realizacijo čutnosti brez emocionalne podlage (Oton Župančič: *Tu*, ŽZD I, 42; Ivan Cankar: *Ne vstajaj, ne vstajaj*, CZD I, 61). Največji odmik od folklore in poudarjeni subjektivizem dosega stopnjevanje dekadencijsko upesnjene ljubezni z motivom poljuba v obliki blasfemičnega hedonizma v Župančičevi poeziji (*Kako je poln kristjanov temni hram!*, ŽZD I, 16). Prvoosebni ljubica (prešuštnica in z drugim moškim poročena žena) izpovedovalcu le na videz pomaga prebolevati notranjo dekadencijsko razbolelost (Oton Župančič: *Tu*, ŽZD I, 42), Cankarjev dekadencijsko razvneti izpovedovalec pa zapelje alkoholikovo ženo (Ivan Cankar: *Ne vstajaj, ne vstajaj*, CZD I, 61). Nekoliko bolj prikrito, pa vendar čutno razvneto erotiko sta upesnila tudi Vojeslav Molè (v ciklu *Ela*) in Cvetko Golar (*Gozdna samota*, Rožni grm, 49; *Mlad junak se šetal je nad mestom*, Pisano polje, 101). Lirski subjekt v omenjenih erotičnih pesmih opušča pasivno opazovalen in nostalgično-sentimentalen položaj in se poda v čutno realizacijo ljubezenskih želja. V medbesedilnih izposojah ljubezenskih motivov so sorodni folklorni motivi izhodišča za izraz pesniške emocionalnosti, senzualnosti in uresničitve erotičnih teženj ter stopnjujejo tisto emocionalnost, ki je v zbranem in objavljenem folklornem pesništvu le nakazana. Motivno, ne pa tudi jezikovno-stilno, se nekatere Golarjeve, Cankarjeve in Župančičeve pesmi približujejo folklornim pornografskim pesmim, ki so bile iz zbirk folklornih pesmi zaradi spornih in moralno nezaželenih tem izločene. Šele v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja sta pornografsko tematiko folklornega pesništva zajeli na primer zbirki *Klinček lesnikov* Marka Terseglava in *Fuk je Kranjcem v kratek čas* Marjana Dolgana.

Druge folklorne ljubezenske izposoje tematizirajo prošnjo materi za dekletovo roko (Josip Murn: *Oj dobro jutro, hišna mati*, MZD I, 168), intimno snemanje nevestinega venca (Cvetko Golar: *Malo drugačna*, Pisano polje, 44; Vojeslav Molè: *Svatbena pesem*, Ko so cvele rože, 41), zapeljevanje poročene žene (Oton Župančič: *Tu*, ŽZD I, 42) in lik moža copate (Josip Murn: *Zimska kmečka pesem*, MZD I, 72). Spremembe ne doživijo le ljubezenski motivi, temveč tudi literarna prizorišča: Oton Župančič in Dragotin Kette snubljenje postavita v mesto namesto pod dekletovo okno.

3.2 Medbesedilni prenosi in izposoje iz obrednih pesmi

Iz folklornih obrednih pesmi zavzemajo pomembno mesto v pesništvu slovenske moderne kmečki motivi, izpovedovalec prenaša v pologe motiv kmeta in imitira njegovo dejavnost pri kmečkih opravilih in se tako navezuje na besedilne in nebesedilne folklorne predloge ter jih spaja z neliterarnimi predlogami, ki so vzete iz realnega kmečkega življenja. Josip Murn, Cvetko Golar in Fran Eller opazujejo kmeta pri setvi, žetvi in oranju in mu izražajo slavošpev ter potrjujejo tradicionalno vlogo kmeta na vasi. V Murnovih pesmih dobiva kmet simbolne lastnosti slovenske pokončnosti, zavezanosti zemlji in obstajanja na slovenski zemlji, lokalno pa je kot pesniška slika postavljen tudi v impresije o naravi. Spremembo pa doživi v metatekstih Frana Ellerja (*Osojščica*, Koroške pesmi, 17; *Naše jezero*, Koroške pesmi, 22; *Na Gosposvetskem polju*, Koroške pesmi, 30), ki je z likom kmeta izrazil kritiko obstoječih narodnih in družbenopolitičnih razmer ter z njim kot simbolom slovenstva implicitno pozval k družbenim spremembam. Kmeta je s predstavitvijo v domovinsko in pokrajinsko sliko medbesedilno prenesel v drugo tematsko polje. Med kmečkimi liki je v pesništvo slovenske moderne prenesen tudi lik žanjice, ki je (Golarjev) izpovedovalec ne opazuje samo kot pridno delavko, ampak ga s svojo zunanostjo tako navdihne, da si jo zaželi za ženo, zato jo subjektivizira ter spoji kmečko pesem s ljubezensko, upesnjeno v impresionističnem načinu (Golar: *O lepi ženjici*, Pisano polje, 21). Pri Franu Ellerju ostajajo »ženjice« in »grebljice« v stranskem motivu mimetični liki iz resničnega življenja na podeželju in niso subjektivizirane (*Jutro*, Koroške pesmi, 8). Plevice, perice, šivilje in podobne folklorne osebe se pri pesnikih in pesnicah slovenske moderne niso ujemale s kontekstom subjektivističnega obravnavanja folklorne, zato se v pesništvu slovenske moderne ne pojavljajo.

3.3 Medbesedilni prenosi in izposoje svetnikov in ljudskih praznikov

Motivika svetnikov ne sodi ozko med folklorne motive, vendar je v širšem smislu z njo zaznamovano širše družbeno življenje na vasi. Pesniki in pesnici slovenske moderne so poznali nekatere svetniške biografije in legende in so z njimi uvajali medbesedilne navezave na folkloro in na religijo. V obdobju slovenske moderne se v pesniških besedilih pojavijo svetniki in svetnice: sveti trije kralji, sveti Gregor, sveti Jurij, sveti Florjan, sveti Izidor, sveti Urban, sveti Peter, sveta Magdalena, sveti Krištof, sveti Mihael, sveti Martin, sveta Katarina, sveti Nikolaj (Miklavž) in sveti Ambrož, ki so medbesedilno preneseni v pesmi s ljubezensko, kmečko, domovinsko, pivsko in svatovsko tematiko. Ponekod se pesniki in pesnici slovenske moderne z odnosnico, ki priklicuje svetniško tematiko, navezujejo na svetnika in njegovo simboliko, drugod po časovni osi evocirajo čas njegovega godovanja.

Odmik od biografske in legendne osnove svetih mož je nakazan z medbesedilnimi

izposojami sv. Jurija, sv. Florjana, sv. Krištofa, sv. Mihaela, sv. Martina, sv. Katarine in sv. Ambroža. Sv. Jurij pri Josipu Murnu in Otonu Župančiču ni le simbol pomladi, zelenja narave in premagovalec zime, temveč tudi simbol svobode (Josip Murn: *Pomladanska romanca*, MZD I, 11) in socialne pravičnosti (Oton Župančič: *Na jurjevo osemnajstega*, ŽZD 3, 362), Oton Župančič ga aktualizira s postavitvijo v sodobnost. Sv. Florjan pri Dragotinu Ketteju ne gasi požara v naravi ali na objektu, ampak erotični ogenj (*O Jurček, Jurček*, KZD I, 109 in *Šumi les*, KZD I, 47). Sv. Krištof v Ellerjevem pesništvu postane rešenik in dobrotnik (*Sveti Krištof*, Koroške pesmi, 93). Sv. Mihael se v Murnovem pesništvu iz nadangela spremeni v krčmarja (*Notranjska*, MZD I, 93). Sv. Martin se pri Josipu Murnu odpove svojim gosem, tako kot se lirski subjekt odpoveduje nestanovitnemu upu (*Pesem o svetem Martinu*, MZD I, 91), Rudolf Maister pa preoblikuje Martinovo zunanost: med ljudi prihaja kot svatovalec: prijezdi na marogastem konju, ob pasu ima pripet meč in je odet v dolg plašč ter pokrit s klobukom, »namesto las in brade / mu z glave zreli grozdi vise« (*Sveti Martin*, Poezije I, 93). Ljudmila Poljanec v *Pesmi o vinski trti* spremeni lokacijo Martinove pojavitve: »Prišel je potnik v vinski hram, / sveti ga Martin – navabil sam« (Poezije, 51). Sv. Katarina je v Kettejevem pesništvu spremenjena tako, da postane primera za dekle in njen stan: »O ljuba krasna, / kmalu bodeš sama / še bolj kot sveta Katarina« (*Sem fantič bil mlad*, KZD I, 39). Sv. Ambrož v Murnovem pesništvu spodbuja Slovence k aktivnejšemu delovanju za izboljševanje socialnega in narodnega položaja ter stopnjuje svetnikovo sposobnost netenja notranje gorečnosti, za katero v imenu skupnosti prosi izpovedovalec: »... a nam v srce / daj rajši svoje bliske!« (*Sveti Ambrož*, MZD I, 66). Folklorne sestavine so v vseh umetnih pesmih s svetniško motiviko eksplicitno izražene, nanje opozarjajo odnosnice z lastnim imenom svetnika.

V pesmih slovenske moderne so velikokrat zapisani številni motivi in motivni drobci šeg, krščanskih praznikov, vraž in navad ter praznovanj. S kresovanjem, ki je tesno povezano z Janezom Krstnikom, so v slovensko moderno preneseni religiozni in družabni dogodki, ki tematizirajo tudi fantovsko dvorjenje dekletom. Trpni odnos do krščanskih praznikov so upesnili Fran Eller – binkošti (*Doma*, Koroške pesmi, 7), Silvin Sardenko – telovo (*Sv. trojica na holmu*, Roma, 50) in Anton Medved – dan vernih duš (*Vernih duš dan*, Poezije I, 65). Drugi pesniki slovenske moderne so praznično motiviko glede na predloge modificirali, tako da so spremenili motiv, šego, religiozni dogodek, letni čas ali kraj ter tako v svojih pologah prilagajali notranje strukture iz folklornih matric. Iz slovstvene folklore nekoliko izposojeni prazniki so: pust, pepelnica, velika noč, šentjanževo, vsi sveti in dan vernih duš ter adventni čas. Pust je pri Otonu Župančiču del družbenokritične misli, da je svet maškarada, saj v njem vladajo svetohlinstvo, nevoščljivost in lažno rodoljubje: »Veselo: pust, čas maškerad« (*Vesela pomladna epistola*, ŽZD II, 201). Pepelnica, ki jo v Maistrovem metatekstu priklicuje odnosnica pepelitev, ni izraz kesanja zaradi predzakonske grešne ljubezni, ampak je za mlada zaljubljenca način, kako se spovedati in zatem

ponovno grešiti: »*Saj jutri se nama že začne / spet novi predpust*« (*Pepelimo se*, Poezije, 40). Velika noč pri Murnovem izpovedovalcu budi željo po poroki (*Želja po nevesti*, MZD I, 58). Šentjanževo oziroma kresovanje sta zunanja kulisa za Golarjevega hedonističnega dekadentnega izpovedovalca, ki v mistični naravi išče priložnost za erotično ljubezen, zato imata ogenj v skrivnostni kresni noči, kjer na človeka delujejo nevidne skrivnostne sile, in vilinsko petje simbolno konotacijo netenja ljubezni (*Poletna pesem*, Rožni grm, 73), Murnov izpovedovalec pa ob tem prazniku izraža lastno dojetje skrivnosti v naravi (*Šentjanževo*, MZD I, 63). Vsi sveti in dan vernih duš so v Medvedovih pesmih upesnjeni impresionistično in z namenom ponazoriti lastno izpovedovalčevo čustvovanje do umrlih (*Materi*, Poezije I, 93; *Vernih duš dan*, Poezije I, 65). Božič je spremenjen v tistih pesmih, kjer izpovedovalec z njim slika čas refleksij o notranjih stiskah (Josip Murn: *Prišel je čas okrog božiča*, MZD I, 80; Cvetko Golar: *Božič*, Rožni grm, 59; Oton Župančič: *Brezplodne ure*, ŽZD I, 49; Silvin Sardenko: *Božična pravljica*, V mladem jutru, 31). Pesniki slovenske moderne so s poimenovanjem praznikov označevali letne čase: Josip Murn z veliko nočjo pomlad (*Želja po nevesti*, MZD I, 58) in Fran Eller z božičem zimo (*Svitanica*, Koroške pesmi, 29). Izposoje kmečkih praznikov se redko pojavljajo v celi pesmi, najpogosteje so stranski motivi in imajo lokalno funkcijo.

3.4 Medbesedilnost v pivskih motivih

Pivski motivi so v pesništvu moderne vzeti iz slovstvenofolklornih predlog, vendar se povezujejo tudi z neliterarnimi citati iz nekdanjega in sodobnega življenja posameznika v skupnosti. Pivsko tematiko evocirajo vinjeni literarni junaki, ki popivajo v samoti ali v večji družbi, vinska trta in predmeti za serviranje vina (majolčica). V pesmih, kjer je vino zdravilo (Rudolf Maister: *Patra Feliksa zdravilo*, Poezije, 86; Alojz Gradnik: *Grozdja girlande*, GZD I, 65), in v pesmih, ki so posnetki folklornih zdravljic, nastanejo prenosi in posnetki folklornih pesmi. Kadar pa pivec vino zlorablja z namenom, da bi pozabil na neprijeten dogodek, minulo ljubezen, dekletovo prevaro ali sploh nase, ima vino negativno vlogo in pomeni le začasen izhod iz subjektive krize ter posledično vodi v alkoholizem (v Cankarjevih, Murnovih, Župančičevih pesmih). Lik pijanca sta v pesmih eksplicitno označila Dragotin Kette (lik v ljubezni nesrečnega, z vinom zasvojenega posameznika: *Pijanec*, KZD I, 193; *Aj, ta lepa krčmarica*, KZD I, 37); in Oton Župančič (*Vinski brat*, ŽZD I, 227). Vino kot znak veselja v skupinskem gostilniškem razpoloženju in vino kot posameznikovo sredstvo za premagovanje tesnobe sta motiva, ki ju je slovstvena folklorja močno zajela, o čemer priča obsežen razdelek v Štrekļjevih *Slovenskih narodnih pesmih*. Odmik od folklore se pojavlja v tistih pesmih, kjer je omamljanje z vinom netipično za določenega literarnega junaka in je alkohol v funkciji karakterizacije osebe, ki v folklornih predlogah ni kazala afinitete do pitja: popivanje kralja Matjaža (Fran Eller: *Kralj Matjaž v Ljubljani*, Koroške

pesmi, 39), svetega Petra (*Rudolf Maister: Legenda*, Poezije, 56) in celo satana: »Pa satan je napil se vinca / in vzel je gosli, vzel je lok« (Rudolf Maister: *Romanca o plesu*, Poezije, 58). Pesniki slovenske moderne uporabljajo za vino tudi vrstna poimenovanja: cviček, jeruzalemec, »sladka pijača« in celo šampanjec, folklorja pa običajno govori o belem in rdečem vinu.

3.5 Medbesedilne figure v vegetacijski motiviki

3.5.1 Motivi cvetja

Cvetje in drevje sestavljata v analizi folklornih motivov skupino vegetacijskih motivov. Slovenska folklorja je z motivi cvetja zelo bogata. Upesnjeni so kot predmetne podobe, poudarjeni so njihovi simbolni pomeni, združujejo se v šopek in venec, najdemo pa jih tudi na jezikovnostilni ravni. Na folklorno podlago so se najbolj naslanjali tisti avtorji, ki so cvetje in drevje medbesedilno prenašali iz ljubezenskih folklornih pesmi in pesmi o slovesu, pri čemer so vegetacijske podobe stranski motivi, ter tisti, ki so izbrani cvetici ali drevesu po folklornem prenosu posvetili celo pesem¹⁰ in je postala/-lo vodilni motiv. Spremembe folklornega upesnjevanja cvetja in drevja pa se pojavljajo v pesmih, kjer je del vegetacijske motivike izšel iz močne navezanosti na folkloro, hkrati pa sta cvetje in drevje v obliki stranskih motivov in motivnih drobcev vstavljena v impresionistične pesmi o naravi. Pesniki in pesnici slovenske moderne so simbolne pomene cvetja in drevja spreminjali skladno z impresionističnim načinom pesnjenja. Med vegetacijskimi podobami pripada najpomembnejše mesto cvetovom/rožam/cveticam kot nadpomenskemu poimenovanju za cvetje ter lilijam, sledijo pa jim vijolica, nagelj, pelin, rožmarin, jasmin, zvonček in trobentica ter celo vinska trta in pšenica, ki sta v folklori uvrščeni med cvetje. Simbolne podobe cvetja so spremenjene, kadar so subjektivno označene z epiteti in kadar so jim pripisane nove simbolne vrednosti: sklonjena cvetica – žalost in potrnost (Josip Murn: *Sklonjene poznaš cvetice*, MZD I, 212), prosta poljska

¹⁰ Nekateri avtorji moderne so tudi z naslovnimi pribesedilnimi kazalkami opozarjali na folklorne zglede: *Lepa roža* (Dragotin Kette, KZD I, 73), *Vijolica* (Dragotin Kette, KZD I, 104), *In ti si prva cvetka* (Oton Župančič, ŽZD I, 65), *To so tiste lepe rože* (Oton Župančič, ŽZD I, 69), *Ti skrivnostni moj cvet* (Oton Župančič, ŽZD II, 124), *Nageljne poljske* (Josip Murn, MZD I, 24), *Rožica* (Josip Murn, MZD I, 143), *Sklonjene poznaš cvetice*, (Josip Murn, MZD I, 212), *Rožica* (Josip Murn, MZD I, 260), *Bele cvetice* (Alojz Gradnik, GZD I, 13), *Ko lilije razcvetene* (Alojz Gradnik, GZD I, 16), *Glej, zvončki so že vzkllili* (Alojz Gradnik, GZD I, 109), *Pelin* (Alojz Gradnik, GZD I, 34), *Jaz sem sanjal o rudeči roži* (Alojz Gradnik, GZD I, 122), *Rudeče rože* (Alojz Gradnik, GZD I, 153), *Rdeči nagelj* (Alojz Gradnik, GZD I, 190), *Zveneli cvet* (Ivan Cankar, CZD I, 186), *In sanjala sva sredi rož* (Ljudmila Poljanec, Poezije, 66), *Rožmarin* (Ljudmila Poljanec, Poezije, 80), *Pelin-roža* (Cvetko Golar, Rožni grm, 57), *Plameneča roža* (Cvetko Golar, Rožni grm, 65), *Vijola* (Cvetko Golar, Rožni grm, 68), *Detelja, moje veselje* (Cvetko Golar, Pisano polje, 20), *Bela je lilija* (Cvetko Golar, Pisano polje, 28), *Dekle med rožami* (Cvetko Golar, Pisano polje, 30), *Mak žari* (Cvetko Golar, Pisano polje, 35), *Roženkravt* (Rudolf Maister, Poezije, 115), *Nageljček* (Rudolf Maister, Poezije, 117), *Rožmarin* (Rudolf Maister, Poezije, 119), *Roži* (Anton Medved, Poezije II, 44), *Roži* (Anton Medved, Poezije II, 177), *Nagelj* (Silvin Sardenko, V mladem jutru, 84) idr.

roža – svoboda (Josip Murn, *Že nikdar več*, MZD I, 235), »duhteče rože« – simbol iluzij (Ivan Cankar: *O tebi sem sanjal vse dolge večere*, CZD I, 69). Rože so kot posledica nekdanjega animističnega pogleda na svet poosebljene, izpovedovalec je pogosto v dialogu z njimi ali pa se cvetovi zapletajo v dvogovor z drugimi podobami iz narave. Z novimi, impresionističnimi in simbolističnimi upodobitvami cvetja so imenovani pesniki slovenske moderne razširili območje cvetne vegetacije. Največ motivov cvetja je v pesmi prenesel Cvetko Golar in iz cvetličnega repertoarja izbiral travniško, okensko in vrtno cvetje.

3.5.2 Motivi drevja

Iglasta in listnata drevesa¹¹ se v pesništvo slovenske moderne medbesedilno umeščajo kot mimetične podobe, pogosto so jim animistično prisojene človeške lastnosti, ponekod so personificirana ali pa upesnjena na jezikovnostilni ravni. Pesniki slovenske moderne transformirajo drevesa, kadar jim spreminjajo simbolne pomene in kadar jih izrazito subjektivno poosebljajo. Cankarjeve poosebljene smreke »tiho šepetajo« (*Večerni sprehod*, CZD I, 183), Murnove poosebljene breze »žalostno ječe« (*Zima*, MZD I, 128), Župančičeve pa vzdihujejo (»... breza, / vzdihuješ v mrzli zrak«, *Breza*, ŽZD I, 222). Poleg bivanjskih simbolov (Kettejev javor je simbol osamljenosti: *Na poljani*, KZD I, 28) so drevesa tudi individualni ljubezenski simboli (pri Otonu Župančiču se v prepletu impresionističnega videnja dreves in ljubezenskega motiva razodeva senzualizem (Oton Župančič: *Vihar*, ŽZD I, 165), drevesa so podobe v čutno razgibanih lirskih izpovedih, kjer je lirski subjekt aktiven (v Golarjevi pesmi se na gozdni jasi v javorjevi bližini zaiskri erotično poželenje med pastirjem in Matjaževo Alenčico: »... iskri se rosa z javorov«, *Šumi, zveni*, Rožni grm, 25). Simboli dobijo nove pomenske vrednosti z uporabo epitetov (šumeči gozdovi pri Ivanu Cankarju evocirajo ljubezenski nemir in hrepenenje /*Kakor Diana od mrzlega mramorja*, CZD I, 50/, črno drevo pa dobi v zadušljivem, dekadentno razrvanem zatohlem ozračju temačne baladne pomene /*Ne vstajaj, ne vstajaj*, CZD I, 61/). Drugi inovativni poskusi spreminjanja simbolnih pomenov v medbesedilnih izposojah so v pesništvu slovenske moderne tudi pri najpomembnejših avtorjih manj izvirni in nimajo tolikšne umetniške vrednosti kot pri izposojah cvetja.

¹¹ Pesniki moderne so na motiviko drevja opozarjali že z naslovnimi pribesedilnimi kazalkami: *Jagneđ* (Dragotin Kette, KZD I, 41), *Šumi les* (Dragotin Kette, KZD I, 47), *Pod vrbami žalujkami* (Dragotin Kette, KZD I, 69), *Breza* (Oton Župančič, ŽZD I, 222), *Kostanji šumijo* (Josip Murn, MZD I, 30), *Med vrbami, oj, tečeš* (Josip Murn, MZD I, 35), *Spet zelene nam vrbe* (Josip Murn, MZD I, 36), *Smreka* (Josip Murn, MZD I, 120), *Ah, ti bori* (Josip Murn, MZD I, 124), *V gozdu* (Josip Murn, MZD I, 125), *Gozd* (Josip Murn, MZD I, 153), *Bor* (Josip Murn, MZD I, 157), *Črešnje* (Alojz Gradnik, GZD I, 64), *Šumijo, šumijo gozdovi* (Alojz Gradnik, GZD I, 119), *Tam v temnem lesu* (Ljudmila Poljanec, Poezije, 18), *Pesem o smreki* (Cvetko Golar, Rožni grm, 90), *Stara lipa* (Cvetko Golar, Rožni grm, 104), *Pod kostanji* (Rudolf Maister, Poezije, 9), *Lipa* (Fran Eller, Koroške pesmi, 98), *Pod vaško lipo* (Anton Medved, Poezije I, 250) idr.

3.6 Medbesedilnost v motiviki živali

Pesmi slovenske moderne vzpostavljajo intertekstualno razmerje s folklornimi pesmimi tudi z motivi živali. Te so ponekod predmetne podobe, ki so bodisi mimetično upodobljene bodisi antropomorfizirane, drugod poosebljena bitja in stranski impresionistični motivi, najdemo pa jih tudi na jezikovnostilni ravni. Med živalmi je v pesniške stvaritve avtorjev slovenske moderne največkrat prenesena podoba ptic, ki evocirajo pozitivna, optimistična sporočila (npr. škrjanec, slavec) in negativna, pesimistična, grozljiva ter celo smrtna občutja (vran).

Predmetna podoba živali v pesništvu slovenske moderne ni sama sebi namen. Pesniki in pesnici slovenske moderne s pticami označujejo literarni kraj in čas ter čustvovanje, ki je identično ali kontrastno izpovedovalčevemu. Največjo skupino živali, ki se po občji medbesedilnosti zapisuje v pesništvu slovenske moderne, sestavljajo krilate živali (ptice: škrjanček, slavec, golob, gos, sova, skovir, prepelica, kos, kukavica, orel, jastreb, vran, petelin in labod), pridružujejo pa se jim tudi čebele, metulji, ovce in jagnjeta, volk, vol, konj in riba. Simbolne pomene iz tradicije pesniki spreminjajo samo pticam, škrjancu, slavcu in vranu, kar dosegajo tudi z uporabo izvernih epitetov: prosta ptica je simbol svobode nove generacije in idealov (*»In podobna svetli zori / se prikaže med oblaki, / med svobodnimi junaki / prosta ptica, naša doba!«*, Dragotin Kette, *Starec in ptica*, KZD I, 161), ptič Samoživ evocira neuklonljivost (Oton Župančič, *Samoživ*, ŽZD I, 205), črna ptica postaja simbolna znanilka hudega in simbol smrti (Oton Župančič, *Daljni grob*, ŽZD I, 193), ptič v kletki dobi pri Antonu Medvedu simbol minule mladosti (*Moja soba*, Poezije II, 66). Črni vrani po tradicionalni simboliki evocirajo grozo in smrt pri Josipu Murnu (*Vran*, MZD I, 158; *Zakaj?*, MZD I, 208; *Jesenska pesem*, MZD I, 147; *Kdo, ah, sili*, MZD I, 229, *Pa ne pojdem prek poljan*, MZD I, 25) in Otonu Župančiču (cikel *Manom Josipa Murna – Aleksandrova*; *Pesem mladine*, ŽZD I, 184; *Poročilo*, ŽZD I, 231; *Daj, drug, zapoj*, ŽZD I, 201) pa iz znanilcev smrti preraščajo v bivanjske simbole umetnika.

3.7 Medbesedilnost v bajčnih in zgodovinskih motivih

Pesniki in pesnici slovenske moderne so posegali tudi po bajčnih in zgodovinskih motivih in likih, iz bajčnega izročila so jih zanimale predvsem vile, kresnice in demonična bitja, hudič, kvatrnik, vedomec, kurent, čarovnik/-ca, duh, volkodlak in škrat, iz zgodovinskega pa kraljevič Marko, kralj Matjaž, lepa Vida in turški boji. Iz izhodiščnega območja bajčnih bitij so povsem izpustili povodne može, morske deklice in sirene (bajčna bitja voda), pehtra-babe, velikane, vampirje (bajčna bitja gozdov). Največje spremembe v odnosu do bajčne folklorne tradicije so pripisali demonu, volkodlaku, deloma tudi vili, kurentu in duhu, v zgodovinski motiviki pa so razdrli mit o kralju Matjažu. Demona kot črno slutnjo srečamo v upodobitvi

vlaka (Oton Župančič, *Z vlakom*, ŽZD II, 75), kot vabljivec v zlo se pojavlja v identifikaciji z izpovedovalčevim dekletom (Dragotin Kette, *Naj pijem, žena, vase tvojo strast*, KZD I, 139), demoni evocirajo ljubezensko strast (Oton Župančič, *Vihar*, ŽZD I, 165). Hudič, ki se v slovstveni folklori pojavlja v antropomorfizirani, zoomorfizirani in diabolizirani obliki, je v metatekstih pesnikov slovenske moderne predvsem antropomorfiziran: plešoč, opit in pomehkužen («... in vrag prevrtel / od pekla vse polke je hitre», Josip Murn, *Mlinar in hudič*, MZD I, 76) ter kvartopirski in goljufov (Oton Župančič, *Hudič in kvartopirci*, ŽZD I, 198). Bajčni kralj Matjaž v pesmih slovenske moderne ni več pod Peco speči vladar, ampak je demitiziran in degradiran, mit o njem pa parodiran. Kot narodnemu voditelju mu primanjkujejo voditeljske sposobnosti (Oton Župančič: *Kralj Matjaž*, ŽZD I, 177; Ivan Cankar, *Sodba*, CZD I, 221), pogosto se opija in dovoljuje narodno asimilacijo (Fran Eller: *Kralj Matjaž v Ljubljani*, Koroške pesmi, 39) ter tako postaja medij za izražanje družbenokritičnih idej.

3.8 Medbesedilno preneseni in izposojeni slovstvenofolklorni liki

S folkloro se povezujejo tudi tipični folklorni liki, ki so predstavniki določenih družbenih slojev (kralj, kmet), družinskih vlog (mati, mati samohranilka, deseti brat), posebnih etničnih skupin (Cigan/-ka), poklicev (vojak, mlinar, mlinarica, krčmar, krčmarica/točajka, mlinarjeva hči, pastir, pevec in godec) in družbenih navad (pijanec). Največje spremembe doživijo liki matere, lovca in pastirja, ki jim pesništvo slovenske moderne pripiše drugačno sporočilno vrednost in jih postavi v netipične okoliščine ter jih tudi motivno-tematsko prevrsti. Mati iz črno-bele folklorne polarizacije v razmerju z mačeho (ki je pesništvo slovenske moderne ne pozna) ohranja belo barvo in je subjektivizirana. Pri upesnjevanju matere se pojavita dve različni upodobitvi: folklorna upodobitev, ki je stereotipna, in (p)osebna, individualna upodobitev. Ti se zaradi določenih skupnih karakternih lastnosti lika v pesniških metatekstih prepleteta v pesmih, ki so slavospevi in spomeniki roditeljicam. Pastir v slovenski moderni ni posnet po folklornih matricah in ne opravlja več svojega primarnega poslanstva, kakršno je bilo tipično v nekdanjem vsakdanjem življenju in v bukolničnem pesništvu, kajti bolj kot na delo misli na ljubezen (Josip Murn: *In čarovnica*, MZD I, 70), postane celo lahkoživec in hedonistični zapeljivec (Cvetko Golar: *Šumi, zveni*, Rožni grm, 25). Tako kot pastir pozablja na svoje primarno delo tudi lovec (Ivan Cankar: *Lovec*, CZD I, 206), ki razmišlja o minuli ljubezni in reprezentira identifikacijo z izpovedovalcem.

4 Zaključek

Primerjava med žanrsko klasifikacijo slovstvene folklore in slovenske moderne potrjuje izhodiščno tezo, da se kljub motivno in stilno izraziteje upesnjenim folklornim motivom v epskem pesništvu slovenske moderne pojavlja več vsebinskih navezav s slovstveno folkloro v liriki, kar zaradi večjega dela nastalih izpovednih pesmi v tem obdobju ni nepričakovano dejstvo. Pesniki in pesnici slovenske moderne so se medbesedilno sklicevali na ljubezenske, obredne in verske pesmi, manj pa na žalostinke in le izjemoma na šaljive pesmi. Po folklornih zgledih so upesnili tudi balade, romance ter bajčne in legendne pesmi, junaške in zgodovinske pa imajo zanemarljiv pomen.

Reference na folkloro so najmočnejše ter žanrsko, motivno-tematsko in jezikovnostilno najbolj raznolike pri vodilnih pesnikih slovenske moderne in pri Cvetku Golarju. V pesmih obeh ženskih predstavnic in Silvina Sardenka se medbesedilnost v navezavi na folklorne matrice pojavlja večidel le v ljubezenskem pesništvu ter v prevzemanju sestavin iz izhodiščnega območja vegetacije in živali. Silvin Sardenko ostaja dokaj blizu katoliškemu vidiku izpovednosti, zato se pri njem iz folklore prevzete sestavine pojavljajo v povezavi s katoliško miselnostjo in sakralnimi objekti. Pri Antonu Medvedu kot avtorju večinsko refleksivnega pesništva je izbira folklorizmov dokaj skromna, Fran Eller jih vstavlja v domovinsko tematiko, Alojz Gradnik, ki je ustvarjal stilno zelo heterogene pesmi, pa je folklorne sestavine zelo redko medbesedilno vnašal v svoje pesmi.

Analiza vrst citatnosti je pokazala, da so v pesmih najpogosteje zastopani interliterarni citati, ki se vzpostavljajo na relaciji folklorno slovstvo-umetno slovstvo, redkeje jim sledijo intermedialni (glasbeni: glasba in ples in slikarsko-kiparski: likovno upodobljeni svetniki). Na vsebinski ravni so največkrat preneseni in posneti motivi in osebe, sledijo jim predmeti in naravni pojavi ter letni časi, redkeje pa sta s folklorno sestavino označena kraj in čas. Glede na strukturnost se delež folklornih sestavin v pesništvu slovenske moderne nagiba v prid uvodni tezi, da so folklorne sestavine pogosteje kot v vodilnih motivih medbesedilno citirane v stranskih motivih, ki so razpršeni in upesnjeni lokalno. Pesniki tujih sestavin niso posebej označevali (denimo z drugim tipom pisave ali z narekovaji), zavedajoč se obsega in živosti folklorne dediščine v slovenski zavesti. Ponekod so na folklorne zglede opozarjali s pribesedilnimi kazalkami (v naslovih in podnaslovih svojih metatekstov).

Analitični del naloge je pokazal, da je slovenska folklorna dediščina med pesniki in pesnicama slovenske moderne močno zaživela v pesmih z medbesedilnimi prenosi in izposojami. Na ravni besedilnega sveta, v motivih, temah, idejah, simbolnih pomenih, so pesniki prenašali in modificirano spreminjali folklorne sestavine. Čeprav v slovenski moderni prevladuje splošno tvorno razmerje do folklore, ki temelji na posnemovalnih in transformacijskih medbesedilnih načinih, so neokatoliki in neoklasicisti večkrat ohranjali tradicionalne folklorne sestavine in s tem vzpostavljali

trpno razmerje do folklorne. Vodilna četverica slovenske moderne in Cvetko Golar pa so jih tudi preoblikovali, podirali in jih spreminjali zlasti v povezavi z dekadenci in impresionističnim načinom pesnjenja ter s spreminjanjem simbolnih vrednosti tistih odnosnic, ki so tradicionalno imele določene, stereotipne in pogosto klišejske pomene. V težnji po vzpostavljanju tvornega razmerja do folklorne so folklorna ozadja pogosto razgrajena pod vplivom subjektivizma ter upesnjena na podlagi subjektivnega razpoloženja in emocionalnega stanja. Jezikovnostilna analiza pesništva slovenske moderne je pokazala, da ostajajo jezikovnostilna sredstva večkrat kakor notranjestilne sestavine identična predložnim izraznim sredstvom, saj so jih pesniki in pesnici bolj ali manj nespremenjeno vnašali v svoje metatekste. Posnetke jezikovnega folklorne sloga najdemo v pesmih v povezavi z modernimi tokovi ter z avtorskimi in smernimi poetikami ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Preplet tradicionalnega in moderne pesniškega sloga se opaža v povezovanju animističnega dojetja narave z impresionističnimi in dekadenci izraznimi sredstvi, iz folklorne izposojene figure zaživijo v kontekstu, ki priklicuje folklorne izhodiščne območja, ali pa pesniki in pesnici slovenske moderne folklorne pesniške sredstva prestavijo v tematiko, ki je (bila) slovstveni folklori tuja (na primer domovinska, refleksivna z eksistencialnimi poudarki). Pesniki in pesnici slovenske moderne po vzoru folklorne pesništva posnemajo tudi dikcijo, uvodne/vstopne verze in ritem umetnih pesmi.

Zaradi obširne teme so bile iz analize izločene manj pogoste žanrske razčlemba in analiza tistih redkejših notranjestilnih sestavin, pri katerih bi se tudi lahko poudarile povezave tradicije s slovensko moderno: balade, otroške pesmi, žalostnice, humorne in šaljive pesmi idr., vendar zaradi kvantitete pesniške produkcije v času slovenske moderne zahtevajo posebno analizo.

Viri

Cankar, Ivan, 1967: *Zbrano delo I*. Ur. France Bernik. Ljubljana: DZS.

Eller, Fran, 1947: *Koroške pesmi*. Ljubljana: SM.

Golar, Cvetko, 1910: *Pisano polje*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.

Golar, Cvetko, 1919: *Rožni grm*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.

Gradnik, Alojz, 1984: *Zbrano delo I*. Ur. France Bernik. Ljubljana: DZS.

Jeraj, Vida, 1908: *Pesmi*. Ljubljana: L. Schwentner.

Kette, Dragotin, 1976: *Zbrano delo I*. Ur. France Koblar. Ljubljana: DZS.

Kumer, Zmaga, 1975: *Pesem slovenske dežele*. Maribor: Založba Obzorja.

Maister, Rudolf, 1904: *Poezije*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.

Medved, Anton, 1905: *Poezije*. 1. zvezek. Ljubljana: Katoliška bukvarna.

- Medved, Anton, 1909: *Poezije*. 2. zvezek. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- Molè, Vojeslav, 1920: *Ko so cvele rože*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.
- Murn, Josip, 1954: *Zbrano delo 1*. Ur. Dušan Pirjevec. Ljubljana: DZS.
- Poljanec, Ljudmila, 1906: *Poezije*. Ljubljana: L. Schwentner.
- Sardenko, Silvin, 1903: *V mladem jutru*. Ljubljana: DIS.
- Sardenko, Silvin, 1906: *Roma*. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- Štrekelj, Karel, 1895–1898: *Slovenske narodne pesmi 1, 2, 3, 4*. Ljubljana: SM.
- Župančič, Oton, 1956: *Zbrano delo 1*. Ur. Josip Vidmar in Dušan Moravec. Ljubljana: DZS.
- Župančič, Oton, 1957: *Zbrano delo 2*. Ur. Josip Vidmar in Dušan Moravec. Ljubljana: DZS.
- Župančič, Oton, 1959: *Zbrano delo 3*. Ur. Josip Vidmar in Dušan Moravec. Ljubljana: DZS.

Literatura

- Bellingher, Gerhard J., 1997: *Leksikon mitologije*. Ljubljana: DZS.
- Bernik, France, 1980: *Problem Cankarjeve lirike*. Problemi slovenske književnosti. Ljubljana: DZS. 269–310.
- Bernik, France, 1980: *Problem odtujenosti v Murnovi poeziji*. Problemi slovenske književnosti. Ljubljana: DZS. 453–467.
- Bernik, France, 1987: *Ivan Cankar*. Ljubljana: DZS. 5–52.
- Boršnik, Marja, 1935: *Vida Jeraj*. Uvod in Izbrano delo. Ljubljana: Ženska založba belo-modre knjižnice. 7–65.
- Cankar, Ivan, 1976: *Zbrano delo XXIV*. Ljubljana: DZS.
- Cankar, Izidor, 1920: *Obiski*. Ljubljana: Nova založba.
- Cesar, Emil, 1956: *Nekaj misli o življenju in delu Antona Medveda*. Kamniški zbornik: Muzej Kamnik. 53–65.
- Čeh, Jožica, 2001: *Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi*. Maribor: Slavistično društvo (Zora).
- Čeh, Jožica, 2003: *Folklorni svet v liriki moderne*. *Slavistična revija* 51. Maribor: ZO. 212–222.
- Chevalier, Jean in Gheerbrant, Alain, 1993: *Slovar simbolov*. Prev. Stane Ivanc. Ljubljana: MK.
- Dapit, Roberto in Kropelj, Monika, 1999: *Visoko v gorah, globoko v vodah: velikani in povodni možje*. Radovljica: Didakta: ZRC SAZU.
- Dolgan, Marjan, 1990: *Fuk je Kranjcem v kratek čas*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.

- Flaker, Aleksandar, 1964: *Stilovi i razdoblja*. Zagreb: Matica Hrvatska. 237–266.
- Golar, Cvetko, 1963: *Iz spominov in srečanj*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2003a: *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2003b: Teorija intertekstualnosti in njena uporaba v folklorističnih raziskavah. *Slavistična revija* 51. Maribor: ZO. 311–328.
- Goljevšček, Alenka, 1982: *Mit in slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: SM.
- Goljevšček, Alenka, 1988: *Med bogovi in demoni*. Ljubljana: MK.
- Juvan, Marko, 1999a: Geneza intertekstualnosti, poststrukturalizem in slovenska teoretska »neovavantgarda«. *JiS* 22/2. Ljubljana. 5–84.
- Juvan, Marko, 1999b: Medbesedilnost – figure in vrste. *Slavistična revija* 4. Maribor: ZO. 393–426.
- Juvan, Marko, 2000a: *Intertekstualnost*. Literarni leksikon. Študije; zv. 45. Ljubljana: DZS.
- Juvan, Marko, 2000b: *Vezi besedila*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Kmecl, Matjaž, 1983: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba DDU Univerzum.
- Koruza, Jože, 1991: O stičiščih etnologije, folkloristike in literarne zgodovine. *Slovstvene študije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Znanstveni inštitut.
- Kos, Janko, 1987: *Primerjalna zgodovina slovenske književnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.
- Kos, Janko, 1987: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS.
- Kos, Janko, 1994: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS.
- Kos, Janko, 2001: *Primerjalna zgodovina slovenske književnosti*. Ljubljana: MK.
- Krek, Janko, 1958: Življenje in delo Cvetka Golarja do leta 1924. *Loški razgledi*. Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki. 157–172.
- Kumer, Zmaga, 1987: *Slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kumer, Zmaga, 1996: *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Kuret, Niko, 1989: *Praznično leto Slovencev. 1. in 2. knjiga*. Ljubljana: Družina.
- Kurz, Gerhard, 1986: *Metapher, Allegorie, Symbol*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Kunaver, Dušica in Kumer, Zmaga, 1987: *Pesmi in šege moje dežele*. Ljubljana: DZS.
- Kuret, Niko, 1989: *Praznično leto Slovencev*. Ljubljana: Družina.
- Lorber, Stanko, 1998: *Kristusove priče*. Ljubljana: Salve.
- Mahnič, Joža, 1964: *Zgodovina slovenskega slovstva V. Obdobje moderne*. Ljubljana: SM.

- Martinović, Juraj, 1976: *Poezija Dragotina Ketteja*. Ljubljana: SM.
- Ocvirk, Anton, 1982: *Pesniška podoba*. Literarni leksikon. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Oraić, Dubravka, 1990: *Teorija citatnosti*. Zagreb: Rotulus universitas.
- Ovsec, Damjan J., 1993: *Velika knjiga o praznikih: praznovanja na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Domus.
- Paternu, Boris, 1989: *Obdobja in slogi v slovenski književnosti*. Ljubljana: MK. 27–40.
- Pirjevec, Dušan, 1967: *Josip Murn. Topol samujoč*. Ljubljana: MK. 219–248.
- Snoj, Jože, 1978: *Josip Murn*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Stanonik, Marija, 1990: *Slovstvena folkloro v domačem okolju*. Ljubljana: ZRSS.
- Stanonik, Marija, 1999: *Od setve do žetve*. Ljubljana: Družina.
- Stanonik, Marija, 1999: *Slovenska slovstvena folkloro*. Ljubljana: DZS.
- Stanonik, Marija, 2001: Vprašanje vizualizacije abstraktnih bitij v slovenski slovstveni folklori. *Traditiones* 30/1. 160–182.
- Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folkloro*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija, 2004: *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Šmitek, Zmago, 2003: *Sledovi potujočih duš*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Terseglav, Marko, 1981: *Klinček lesnikov*. Ljubljana: Mihelač.
- Terseglav, Marko, 1987: *Ljudsko slovstvo*. Literarni leksikon; zv. 32. Ljubljana: DZS.
- Trdina, Silva, 1974: *Besedna umetnost II*. Ljubljana: MK.
- Vidmar, Josip, 1985: *Obrazi*. Ljubljana: DZS in Založba Borec. 93–112, 125–186.
- Wellek, Rene in Warren, A., 1985: *Teorija književnosti*. Nolit.
- Zdravec, Franc, 1970: *Zgodovina slovenskega slovstva V*. Maribor: ZO.
- Zdravec, Franc, 1980: Cankarjevi pogledi na jezik. *Murnova impresionistična lirika. Elementi slovenske moderne književnosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Zdravec, Franc, 1981: *Cankarjevi folklorni junaki. Umetnikov »črni piruh«*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 17–33.
- Zdravec, Franc, 1999: *Slovenska književnost II*. Ljubljana: DZS. 9–146.
- Zima, Luka, 1988: *Figure u našem narodnom pjesništvu: s njihovom teorijom*. Zagreb: Globus.